

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА

РЯБЕНКО Євген Миколайович

УДК:37.01:1:316.61(477)(043.3)

**ОСВІТА ЯК ЧИННИК РОЗБУДОВИ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ:
СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ**

09.00.10 – філософія освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі філософії Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.

Науковий керівник – доктор філософських наук, професор
Бех Володимир Павлович,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, перший проректор.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук,
старший науковий співробітник
Рижко Лариса Володимирівна,
Центр дослідження науково-технічного
потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва
Національної академії наук України,
провідний науковий співробітник;

кандидат філософських наук
Найчук Антон Віталійович,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, докторант.

Захист відбудеться «04» березня 2011 р. о 15.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «24» січня 2011 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.В. Крохмаль

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний світ вступає в принципово нову епоху глобалізаційних процесів, які позначаються на існуванні і життєдіяльності не тільки окремих сфер суспільства, але й на визначальних принципах і доктринах сучасних демократичних держав. Ці процеси неминуче відбиваються на функціонуванні і розвитку сучасних держав, змушуючи їх змінювати свої пріоритети в соціальній політиці, важливою частиною якої є система освіти, яка також набуває певних змін і перетворень, відповідаючи на виклики сучасності.

Освіта будь-якої країни відбиває в собі найголовніші її цивілізаційно-культурні ознаки та особливості наявного історичного моменту, забезпечуючи поєднання національних традицій з релевантними інноваціями. На цих підставах національна система освіти має забезпечувати безперервність розвитку країни, здійснювати ефективну соціалізацію та професійну підготовку молоді до життєдіяльності в світі, який постійно ускладнюється. Стан освіти суттєво впливає як на інтегративні процеси світового буття, так і соціальні трансформації в окремій країні. Філософське осмислення впливу освіти на формування соціальної держави потребує розгляду як самого концепту «соціальна держава», так взаємозв'язку соціальної держави і освіти.

Серед сучасних науковців, що досліджували феномен соціальної держави, можна назвати імена таких зарубіжних та вітчизняних вчених, як В. Андрущенко, С. Алексеев, В. Бех, Г. Браун, Г. Гетьман, К. Горохова, Б. Дікон, С. Завадський, Г. Еспін-Андерсен, Ч. Лебо, М. Ніхаус, О. Лукашева, О. Панкевич, Я. Пасько, П. Рабінович, У. Робсон, Р. Титмусс, Г. Світа, А. Сіленко, В. Співак, О. Скрипнюк, П. Стецюк, М. Халс, І. Яковюк, В. Якубенко та інші.

Історії постання соціальної держави та теоретичним аспектам її функціонування приділяють увагу такі вітчизняні та російські дослідники як В. Анісімов, В. Бодров, В. Гурлев, В. Гутнік, С. Калашніков, А. Кредисов, П. Леоненко. Ці дослідники звертаються також до аналізу внутрішніх суперечностей, які несе в собі соціальна держава. Соціальній справедливості як сутності соціальної держави присвячені праці В. Бабкіна, М. Вольцера, В. Кімліка, М. Коноха, Р. Нозіка, П. Розенваллона, Дж. Ролза, В. Скуратівського, Г. Соловей, Л. Щеннікової, Г. Цахера.

Порівняльний аналіз моделей соціальної держави з різних позицій здійснюється у дослідженнях Б. Дікона, Ч. Ендрейна, Г. Еспінг-Андерсена. Багато дослідників приділяли увагу таким особливостям різних моделей соціальної держави як співвідношення політичного режиму, типу економіки та рівня добробуту (Г. Еспінг-Андерсен, Б. Гіллей, Дж. Хіндрікс, Б. Дондер та ін.); взаємозалежність добробуту й громадянської солідарності (М. Павар, Ф. Фукуяма).

Проблеми глобалізації, її вплив на європейські соціальні держави розглядали вчені різних наукових напрямів і сфер – філософії, соціології, педагогіки, економіки, політичних наук. Серед них можна відзначити

З. Баумана, У. Бека, Л. Вайс, Д. Гелда, Е. Гіденса, Д. Голдבלата, М. Кастелса, М. Квієка, С. Креснера, Е. МакГрю, Р. Мішру, С. Сесен, Дж. Розенау та багато інших. Особливо важливим є аналіз впливу трансформаційних процесів, зумовлених глобалізацією, на розбудову соціальної держави в Україні. Цій темі присвятили свої роботи М. Бургін, В. Воронкова, Є. Головаха, А. Сіленко, В. Єременко, В. Пазенок, Я. Пасько та інші.

Загальноцивілізаційний вимір освіти як суспільного явища досліджують представники соціальної філософії, філософії освіти, соціології освіти, педагогіки тощо. Серед вітчизняних і зарубіжних вчених, що репрезентують різні світові освітні школи, слід назвати, насамперед, праці В. Андрущенко, Е. Афоніна, В. Беха, В. Бойда, О. Бурлакова, В. Вікторова, Г. Волинки, В. Воронкової, В. Гальперіної, Л. Герасіної, Б. Гершунського, В. Горбатенко, В. Дзоз, О. Жабенко, М. Іванова, І. Каленюк, Дж. Ківза, С. Клепка, Г. Клімової, Н. Коломінського, М. Коноха, В. Корженка, К. Корсака, Т. Лукіної, В. Лутая, А. Мазака, М. Мартинюка, О. Марущенко, М. Михальченка, В. Пальчикова, І. Предборської, Л. Рижко, М. Романенка, В. Садовничого, І. Сікорської, Н. Скотної, В. Скотного, І. Степаненка, Т. Троїцької, П. Фрейре та інших.

Функції інституту освіти в державотворенні, формуванні соціальної держави, розбудові правової і демократичної держави досліджують такі вчені, як В. Бех, Н. Гендіна, Б. Гершунський, Дж. Дьюї, Д. Дзвінчук, В. Журавський, В. Заблоцький, М. Квієк, Б. Майєр, В. Огнев'юк, Н. Пеллагеша, І. Предборська, А. Прокопенко, Л. Рижко, Н. Скотна, О. Скубашевська, Г. Стасюк, Т. Троїцька та ін.

Аналіз і оцінка стану розвитку освітньої сфери в Україні, проблем та їх причин міститься у працях національної фахової освітянської еліти, міністрів освіти різних років І. Зязюна, П. Таланчука, М. Згуровського, В. Кременя, С. Ніколаєнка, визнаних фахівців академічних кіл В. Андрущенко, В. Беха, В. Брюховецького, С. Клепка, В. Лугового та багатьох інших.

Інтеграції в європейський освітній простір і впровадженню в систему вищої освіти в Україні Болонського процесу присвячені праці К. Богомаз, Я. Болюбаша, В. Бондар, О. Гавриленка, І. Каленюк, В. Нечаєва, М. Степка, В. Шинкарука та інших.

Проблемна ситуація дослідження полягає в тому, що сучасна гуманізація суспільних відносин і поглиблення демократизації управління системою освіти у дискурсі становлення суспільства знань вимагає якісно нового осмислення місця та ролі принципу людиноцентризму в реформуванні освіти і державотворенні і виділення основних пріоритетів реформування національної освіти в умовах глобалізаційних процесів і процесу націєбудівництва, що дозволить накреслити шляхи і напрямки оптимізації розвитку України як соціальної держави.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до науково-дослідної тематики Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького на замовлення Міністерства освіти і науки України: «Філософсько-антропологічні

аспекти соціалізації студентської молоді» (державна реєстрація №0108U004359). Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Мелітопольського державного педагогічного університету імені Б. Хмельницького (протокол № 3 від 30 листопада 2009 року).

Мета дисертаційного дослідження полягає у створенні концептуальної моделі соціальної держави як закономірного продукту взаємодії національної системи освіти і становлення суспільства знань опосередкованої принципом людиноцентризму.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- уточнити концепт дослідження «соціальна держава»;
- обґрунтувати принципи, методи та категоріальний апарат роботи;
- надати філософську характеристику соціальної держави: генезис, сутність, зміст та форми;
- визначити функцію освіти у формуванні соціальних рис держави;
- обґрунтувати критерій ефективності розбудови соціальної держави засобами освіти;
- проаналізувати взаємозв'язок розвитку соціальної держави і освіти у просторі Об'єднаної Європи і світу;
- встановити специфіку впливу національної освіти на формування соціальних рис української держави;
- запропонувати напрями і шляхи підвищення ефективності використання інституту національної освіти у державотворчому процесі.

Об'єкт дослідження – держава як соціальний інститут.

Предмет дослідження – освіта як чинник розбудови соціальної держави.

Гіпотеза дослідження – принцип людиноцентризму в освіті і соціальній державі є інтегратором формування вільної, толерантної, здатної до інноваційного розвитку, життєво і професійно компетентної особистості у суб'єктивованому вимірі і розвитку сталих соціальних систем в об'єктивованому вимірі.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження освіти як чинника розбудови соціальної держави виступили загальнонаукові, загальнофілософські принципи і методи. Так, для уточнення одного з провідних концептів дослідження «соціальна держава» застосовувалися методи аналізу і синтезу; генетичний метод; історичний метод застосовувався при вивченні генезису основних рис соціальності держави. Метод структурно-функціонального аналізу дозволив визначити місце інституту освіти в соціальній системі, її вплив на розвиток і самоорганізацію суспільства. Застосування методів аналізу і синтезу, системного аналізу дозволило обґрунтувати критерій ефективності розбудови соціальної держави засобами освіти.

Аналіз взаємозв'язку розвитку соціальної держави і освіти у просторі Об'єднаної Європи і світу, визначення пріоритетів модернізації національної системи освіти України у дискурсі становлення єдиного дослідницького поля

ЄС і єдиного європейського простору вищої освіти обумовили включення системного і структурно-функціонального аналізу, емпіричних методів аналізу документів, статистичних даних, юридично-правових документів (Конституції країн, Болонський процес тощо).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що у дисертації здійснено ґрунтовне теоретичне дослідження впливу освіти на розвиток соціальної держави, особливо в аспекті націєбудівництва української держави і в умовах процесів глобалізації та викликів сучасної інформаційної цивілізації, через виокремлення основних тенденцій модернізації освіти в світовому, європейському і українському освітньому просторі, що інтелектуалізує і поглиблює сучасні дослідження в галузі філософії освіти взагалі.

Ця новизна конкретизується наступними положеннями:

– виокремлено сутнісні характеристики соціальної держави, до яких належить наявність розвинутої, інноваційної системи освітніх, науково-дослідних соціальних центрів та інститутів, які здійснюють освітницьку діяльність в суспільстві, враховуючи як національні соціокультурні інтереси, так і світові тенденції розвитку освітнього простору, і приймають участь у формуванні особистості компетентного професіонала-громадянина;

– здійснено комплексний аналіз функцій освіти у формуванні соціальних рис держави на основі принципу людиноцентризму, до яких відносяться наступні: трансляція соціокультурних цінностей і відтворення нових; формування і виховання освіченої і професійно компетентної особистості; функція соціального контролю в суспільстві; демократизація суспільно-правових відносин в державі; розвиток інститутів громадянського суспільства; формування незалежної, відповідальної, компетентної в ринкових відносинах особи-громадянина; формування у людини системи випереджаючої ментальної і когнітивної адаптації до соціального життя в умовах масованих інформаційних потоків і її організації на основі знання, яке швидко змінюється;

– спираючись на проведений аналіз критеріїв та показників ефективності розбудови соціальної держави, критерії ефективності впровадження інноваційних і модернізованих освітніх технологій через систему зовнішніх і внутрішніх показників, які відображають основні риси соціальної держави, визначено інтегральний критерій ефективності формування соціальної держави в дискурсі модернізації освіти, який треба розглядати у двох вимірах: у суб'єктивованому вимірі як розвиток, становлення і самореалізацію особистості, її особистісних, ціннісних і громадянських якостей, і в об'єктивованому – як формування сталих соціальних інститутів, моделей соціально-економічних і соціально-політичних відносин соціальної держави;

– запропоновано наступні пріоритети модернізації освіти: демократизація освітнього процесу на всіх рівнях, який полягає в запровадженні демократичних принципів взаємодії вчителя і учня, викладача і студента, прозорість викладання без авторитарної ідеологічної спрямованості, розвинутої і дієвої системи студентського самоврядування, залучення до

управління вищими навчальними закладами громадських організацій і місцевих муніципалітетів; всебічний розвиток громадянських якостей студентів, формування здатності до зайнятості, системи професійної компетентності студентів; децентралізація системи управління освітою, надання більшої автономії університетам, залучення громадськості до контролю бюджетних коштів, якості навчання, прозорості навчальних планів і програм у відповідності з потребами сучасного суспільства знань; входження України до єдиного європейського простору вищої освіти; розвиток ефективної системи інноваційних технопарків, поєднання виробництва і науки, досліджень і освіти, сприяння розвитку приватного сектору в системі освіти; технологічне оснащення освітнього процесу на всіх його рівнях; перехід від патерналістської моделі до моделі взаємної відповідальності у сфері освіти, до посилення ролі всіх суб'єктів освітньої політики і їхньої організаційної взаємодії на основі принципу людиноцентризму.

Теоретичне значення дослідження полягає в обґрунтуванні провідної ролі освіти в сучасній практиці становлення і розвитку соціальної держави і розбудові нації-держави, сприяючи формуванню національної ідентичності громадян; доведено, що формування і розвиток національних систем освіти вплинули на виникнення сучасних світових держав добробуту; обґрунтовано тезу про вплив глобалізації на вищу освіту, її реформування і модернізацію у зв'язку з переформулюванням мети і завдань європейських соціальних держав; виділено і обґрунтовано систему критеріїв ефективності формування соціальних рис держави засобами освіти в об'єктивованому і суб'єктивованому вимірах, на рівні особистості і соціальних систем; накреслено і обґрунтовано шляхи та напрямки оптимізації розбудови української соціальної держави і знаннєвого суспільства в дискурсі модернізації освіти і посилення місця і ролі прав людини.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його висновки мають цінність для подальшого дослідження механізмів впливу і функцій освіти в формуванні соціальної держави. Його висновки можуть бути застосовані в реформуванні і модернізації системи управління навчальними закладами засобами політології, соціології, теорії управління, педагогіки; можуть використовуватися державними службовцями різних рівнів, законодавцями, філософами, економістами, правознавцями, соціологами, політологами, менеджерами освіти, викладачами у практичному оновленні галузі освіти, навчальними закладами різного типу, законодавчими органами і установами виконавчої влади в галузі освіти різних рівнів. Результати дослідження можуть бути використані в процесі викладання дисциплін і спецкурсів з соціальної філософії, філософії освіти, соціології і права, а також бути ідеологічними і методологічними імперативами у висвітленні сучасних проблем модернізації системи освіти, напрямків національної освітньої політики, подальшого впровадження Болонського процесу і входження в європейський і світовий освітні простори.

Апробація результатів роботи. Основні положення і висновки дослідження обговорювалися на засіданні кафедри філософії Мелітопольського державного педагогічного університету імені Б. Хмельницького, на низці науково-практичних конференцій та семінарів, а саме: Міжнародній науковій конференції «П'яті юридичні читання. Проблеми верховенства права: теорія і практика» (Київ, 2009); Міжнародній науково-практичній конференції «Міжкультурні комунікації та толерантність в освіті» (Ялта, 2009); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми економічного та соціального розвитку в трансформаційний період» (Чернігів, 2009); Міжнародній науково-практичній конференції «Імперативи розвитку України в умовах глобалізації» (Чернігів, 2009); Науково-практичному семінарі «Інноваційні стратегії розвитку освіти: філософсько-педагогічний дискурс» (Київ, 2009); II Науково-практичній конференції «Простір гуманітарної комунікації: трансформації академічного дискурсу» (Київ, 2009); Науково-практичній конференції «Університетська освіта в Україні і світі: стан, проблеми та шляхи розвитку» (Київ, 2009); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Університет – позашкільний заклад – загальноосвітній заклад» (Київ, 2010); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Антропологічна експертиза стратегій і практик сучасної вищої освіти» (Мелітополь, 2010); Міжнародній науково-практичній конференції «Міжкультурні комунікації і толерантність в освіті» (Ялта, 2010); Міжнародній науково-практичній конференції «Українське суспільство у вимірах глобалізації та євроінтеграції: тенденції та перспективи розвитку» (Запоріжжя, 2010); V Всеукраїнській науково-методичній конференції «Безперервна освіта в Україні: реалії і перспективи» (Івано-Франківськ, 2010), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Науково-практичні аспекти оптимізації управлінської діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування» (Запоріжжя, 2010).

Публікації. Основні теоретичні положення та результати дисертаційного дослідження опубліковано у 6 наукових роботах, серед яких 5 – у фахових виданнях, затверджених ВАК України з філософських наук, 1 – тези конференції.

Структура і обсяг роботи. Логіка концепції дисертації зумовила послідовність подання матеріалу. Робота складається зі вступу, трьох розділів, поділених на 8 підрозділів, висновків та списку використаних джерел (228 позицій). Загальний обсяг дисертації складає 201 сторінку, із них обсяг основного тексту – 178 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У «**Вступі**» обґрунтовано актуальність і доцільність наукового пошуку, розкрито стан наукової розробки впливу освіти на формування соціальної держави в умовах глобалізації і становлення суспільства знань, визначені

теоретико-методологічні основи роботи, сформульовані проблемна ситуація, основна гіпотеза, мета і завдання дослідження.

У першому розділі – «Теоретико-методологічні засади дослідження соціальної держави» – аналізується і уточнюється один з провідних концептів дослідження – «соціальна держава», визначаються основні системні характеристики соціальної держави і обґрунтовуються основні принципи, методи і категоріальний апарат дослідження.

У підрозділі 1.1 – «*"Соціальна держава" у дискурсі функціонування інституту освіти*» – обґрунтовано проблемне поле теоретичного пошуку і уточнений один з провідних концептів дослідження «соціальна держава». Аналізуються визначення поняття «соціальна держава» в різних галузях науки і суспільної практики, що визначає соціальну державу як поєднану систему багатьох сфер життєдіяльності людей і дозволяє виділити основні структурні ознаки, які створюють багатоаспектність і системність концепту «соціальна держава» і розглянути їх у співвідношенні до нього. Визначено, що суттєвою характеристикою соціальної держави є соціальна спрямованість її програмних і практичних дій з метою забезпечення прав і свобод, гарантування соціальних благ і соціальної безпеки та соціального захисту кожному громадянину. Концептуальний аналіз доводить, що соціальна держава має бути правовою і демократичною, а важливим теоретичним конструктом, який знаходиться у співвідношенні з концепцією соціальної держави, виступає поняття громадянського суспільства. Саме цей соціально-філософський концепт виступає найбільш наближеним до поняття соціальної держави, відтворюючи в своєму концептуальному змісті основні (за діалектичною схожістю) риси соціально спрямованої державності. Особливо виступає значимість системи освіти як осередку і центрального інституту планування і прогнозування розвитку суспільства. В аспекті формування інформаційної цивілізації сучасна соціальна держава не може існувати без розвинутої, інноваційної системи освітніх, науково-дослідних центрів або технопарків та університетів, які, поєднуючи особливості національної соціокультурної ментальності і специфіку формування світового освітнього простору, реалізують не тільки освітницьку функцію, але й сприяють формуванню особистості громадянина, формуванню його компетентнісних, суспільно-громадських властивостей, системи якостей випереджаючої ментальної і когнітивної адаптації до соціального життя на основі принципу людиноцентризму в умовах масованих інформаційних потоків і її організації на основі знання, яке швидко змінюється.

Підрозділ 1.2 – «*Принципи, методи та категоріальний апарат дослідження*» – присвячено обґрунтуванню методів соціально-філософського дослідження впливу освіти на формування соціальної держави в Україні. Теоретико-методологічною основою дослідження освіти як чинника формування соціальної держави виступили загальнонаукові, загальнофілософські принципи і методи. По-перше, для розуміння сутності соціальної держави, її існування в об'єктивованому вимірі, виділення соціального інституту освіти як об'єктивно існуючої системи, застосовано

принцип об'єктивності. Даний принцип дозволив виділити змістові форми такого соціального явища як держава, освіта. По-друге, поняття «соціальна держава», «освіта» виступають не як одиничне явище, просте явище, а як системні об'єкти, які треба розглядати на всіх рівнях їх існування для виявлення такого системоутворюючого принципу, завдяки якому вони розвиваються і відтворюються в об'єктивній дійсності. По-третє, діалектичний принцип конкретності дозволить надати визначення основних понять «соціальна держава», «освіта», «інформаційне суспільство», «громадянське суспільство», «соціальна справедливість», конкретизувати і уточнити їх сутність і зміст, визначити дані поняття як цілісний феномен і явище, і як елемент більшої системи. По-четверте, дослідження спирається на принцип історизму – філософський, діалектичний принцип, що є методологічним вираженням саморозвитку дійсності в плані її спрямованості по осі часу. В дослідженні було застосовано наступні методи: метод аналізу і синтезу, структурно-функціональний та системний аналізи, генетичний, історичний, порівняльно-історичний, аксіологічний та компаративістський методи. Крім того, широкого застосування потребували емпіричні методи дослідження: аналіз статистичних матеріалів, підзаконних актів, офіційних документів, державних офіційних звітів.

У другому розділі – **«Взаємозв'язок розвитку соціальної держави і освіти»** – подається філософська характеристика соціальної держави і освіти, визначаються місце і функції освіти та принципу людиноцентризму в розбудові соціальної держави, подається обґрунтування інтегрального критерію ефективності формування соціальної держави засобами освіти.

У підрозділі 2.1 – **«Філософська характеристика соціальної держави: генезис, сутність, зміст та форми»** – висвітлено поняття соціальної держави в історико-філософському і соціально-філософському аспектах. Історико-генетичний початок «соціальна держава» як філософська категорія бере з античних часів виникнення і зародження західної цивілізації. Хоча поняття «соціальна держава» і не застосовувалося як окремий термін, але ідеал справедливого суспільного устрою був невід'ємною частиною філософських концепцій античності. Особливого значення ідея соціальної держави набуває в роботах Т. Гоббса і Дж. Локка через виникнення доктрини лібералізму як найбільш значимої для розвитку західної цивілізації. Саме в цей період формуються основні принципи і засади ліберального устрою держави: поняття державності як головного принципу вирішення соціальних конфліктів, верховенство і невід'ємність індивідуальних прав і свобод громадян, громадянське суспільство як соціальна основа держави, приватна власність як економічний базис і форма господарських відносин, ідея соціальної справедливості як морально-етичний і правовий принцип взаємодії держави і суспільства. В XIX столітті німецький філософ Л. фон Штейн вжив поняття «соціальна держава». Він вважав, що ідея і завдання держави полягають у відновленні рівності і свободи, здійсненні економічного і суспільного прогресу всіх її членів. Далі поштовхом для подальшого розвитку теорії і практики

соціальної держави виступили світова економічна криза 1929-1930 років і Друга світова війна. Після Другої світової війни термін «соціальна держава» закріплюється як конституційний принцип в Конституціях багатьох європейських країн і вперше офіційно з'являється в Конституції ФРН 1949 року, увійшовши після цього в широкий науковий обіг. Сучасні соціальні держави мають закріплені визначення соціальної держави в конституціях, де основними принципами виступають не тільки забезпечення і гарантування демократичних благ і свобод, але й досягнення добробуту всіх громадян держави через втілення і реалізацію принципу соціальної справедливості, який виступає як сутнісний системоутворюючий принцип соціальної держави, що пов'язаний з розподілом благ, забезпеченням основних прав і свобод, соціальним захистом населення. Втілення принципу соціальної справедливості реалізується в спрямованості соціальної політики соціальної держави, яка виступає її основним проявом і змістовною характеристикою.

У *підрозділі 2.2 – «Місце та роль освіти у розвитку соціальної держави»* – подано структурно-функціональний аналіз інституту освіти і її ролі в державотворенні і державозбереженні. В підрозділі розглядається історичний екскурс щодо поняття «освіта», приділяється увага античним філософським концепціям освіти і її ролі в державотворенні, формуванні ідеального справедливого суспільства. Саме в античні часи формується уявлення про освіту як чинник розбудови суспільства соціальної справедливості і блага. Наступного поштовху і розвитку уявлення про освіту як чинник державотворення набуває в працях мислителів Відродження і Просвітництва, які надають інституту освіти особливий статус, визначаючи її головну роль у формуванні особистості громадянина, спираючись на філософські положення лібералізму, стверджуючи провідну роль освіти в розбудові громадянського суспільства. Сучасні концепції в філософії освіти спрямовані на перегляд класичних уявлень про мету і функції освіти в державотворенні і формуванні особистості громадянина. В літературі при аналізі та визначенні терміну «освіта», як правило, феномен освіти розглядається в контексті його соціальних функцій, а також як засіб культурного, професійного, виховного формування особистості в черзі зміни поколінь. Зазначається, що сучасність вимагає від освіти не тільки традиційно визначених функціональних властивостей, як трансляція і відтворення соціокультурних цінностей, але й сприяння формуванню незалежної, відповідальної, компетентної в ринкових відносинах особистості, сутністю якої було б відчуття суспільної відповідальності і справедливості. Поняття «освіта» можна визначити через декілька ознак: сукупність установ, що виконують освітні завдання (система освіти); передача і засвоєння соціально-культурного досвіду, а також формування здатності до його збагачення (освітній процес); установки, знання, розуміння, уміння, компетентності, здобуті під час навчальної діяльності і здатність застосовувати їх для виконання пізнавальних і практичних завдань (освіченість); наявність документа про закінчення навчального закладу (рівень освіти). Отже, освіта розглядається як процес (особлива діяльність людини, в ході якої відбувається

засвоєння різних змістів), система (соціальна форма організації людської діяльності з передачі та засвоєння знань) та результат (індивідуальний та суспільний набуток). Сучасною ключовою інноваційною ідеєю освіти в рамках гуманістичної парадигми, що відображає цілісність результату освіти, є компетентнісно орієнтований (компетентнісний) підхід. Незважаючи на деякі відмінності в переліках освітніх компетенцій, слід зазначити, що в якості ключових виділяються соціально-політичні, соціокультурні і особистісно-сміслові. Також, на нашу думку, в сучасному освітньому і економічному просторі, який глобалізується, однією з важливіших компетенцій виступає здатність до ціложиттєвого навчання як можливість адаптуватися до змін в сучасній економічній системі, яка заснована на знанні (так звана економіка знаннєвого суспільства). Розуміння результату освіти як системи ключових компетенцій особистості відповідає головному завданню соціальної держави – сприянню розвитку і самореалізації людини в умовах змін та інформаційного суспільства, тому саме освіта має важливу роль в розвитку і функціонуванні соціальної держави, підвищенні добробуту людей і становленні громадянського суспільства. Головним результатом нової парадигми освіти повинна бути людина – суб'єкт всебічних та цілісних суспільних процесів, який адекватно розуміє всі реальні суперечності дійсності і здійснює необхідні для їх розв'язування практичні дії. Виходячи з різноманітності теоретико-методологічних підходів до вивчення інституту освіти, виділено наступні його функції в розбудові соціальної держави: трансляція соціокультурних цінностей і відтворення нових; функція організації ділового життя і соціального контролю в суспільстві; демократизація суспільно-правових відносин в державі; розвинення інститутів громадянського суспільства; формування незалежної, відповідальної, компетентної в ринкових відносинах особи-громадянина; формування у людини системи випереджаючої ментальної і когнітивної адаптації до соціального життя в умовах суспільства знань.

Підрозділ 2.3 – «Критерій ефективності розбудови соціальної держави засобами освіти» – присвячений обґрунтуванню системи показників інтегрального критерію ефективності формування соціальної держави засобами освіти. Для обґрунтування критерію ефективності формування соціальної держави засобами освіти розглянуто систему показників результату сформованості соціальної держави відповідно до її характерних ознак і рис соціальності. Дані показники відображають соціальність держави в її різних сферах. До системи інтегрального критерію формування соціальної держави належать: правова держава; розвинений демократичний устрій; розвинене громадянське суспільство; соціально орієнтована ринкова економіка; соціальне забезпечення і соціальний захист; інтеграція в інформаційну цивілізацію. Спираючись на проведений аналіз критеріїв та показників ефективності розбудови соціальної держави визначено інтегральний критерій ефективності формування соціальної держави в дискурсі модернізації освіти. Систему критеріїв ефективності треба розглядати у двох вимірах: у суб'єктивованому вимірі як розвиток, становлення і самореалізацію особистості, її особистісних,

ціннісних і громадянських якостей, і в об'єктивованому – як формування сталих соціальних інститутів, моделей соціально-економічних і соціально-політичних відносин в громадянському суспільстві і соціальній державі.

У третьому розділі – «Загальне та особливе у розвитку соціальної держави засобами освіти» – проаналізовано взаємозв'язок освіти і держави в сучасній Європі і світі в умовах глобалізації і трансформації уявлень про мету і завдання держави добробуту; окреслено значимість глобалізаційних тенденцій для України, націєбудівництва і формування соціальної держави в контексті модернізації освіти і гарантування прав і свобод людини, подано напрямки і шляхи розбудови соціальної держави в дискурсі демократизації освіти.

Підрозділ 3.1 – «Розвиток соціальної держави і освіти: європейський і світовий контекст» – розкриває сучасні трансформаційні тенденції і зміни в уявленні про сутність держави добробуту і майбутнє вищої освіти в умовах глобалізації ринкової економіки і становлення суспільства знань. Традиційно суспільні науки вважають освіту сферою компетенції виключно суверенної держави, і саме тому в країнах Європи освіта розглядалася як чинник націєбудівництва і утвердження національної ідентичності. Сучасний глобалізований світ вимагає переформулювання функцій освіти і завдань держави соціального типу. В підрозділі подається аналіз систем обов'язкової освіти різних моделей соціальних держав, які незважаючи на відмінності, відображають основні принципи демократії і лібералізму. Але якщо майже всі соціальні держави вважають своїм обов'язком надання безкоштовної середньої освіти всім членам суспільства, то перспективи розвитку вищої освіти і роль держави в її фінансуванні в умовах глобалізації ринку набувають особливого значення в науці. Якщо раніше модель вищої освіти передбачала дві основні функції – відтворення та збереження суспільства добробуту і формування професійно компетентної особистості і свідомого громадянина, то на сьогодні під тиском і впливом глобального ринку, по-перше, зменшується роль держави в регулюванні і управлінні системою вищої освіти; по-друге, освіта перетворюється на приватне й індивідуальне благо, втрачаючи своє колишнє значення громадського і колективного блага; по-третє, посилюється значення соціальної мобільності суб'єктів освітнього процесу; і, по-четверте – глобалізація виступає як чинник впровадження елементів ринкової економіки в освіту. Проблема впливу глобалізації на західні соціальні держави і вищу освіту стала предметом розгляду багатьох вчених, серед яких виділяються три основні течії, представниками яких виступили Ю. Габермас, У. Бек і З. Бауман. На основі аналізу поглядів цих провідних представників європейської науково-філософської думки щодо глобалізації, трансформації соціальної держави і переформулювання місця освіти в сучасному світі постмодерна, виділено декілька важливих положень, які на нашу думку, сприяли формуванню нових форматів і уявлень щодо взаємозв'язку сучасної освіти і держави добробуту. По-перше, ці дослідники і мислителі, згодні в тому, що сучасна національна держава добробуту втратила свою конкурентоспроможність в світі викликів глобалізації, отже для Європи один з напрямів переорієнтації – це створення

нового, наднаціонального простору, що на сьогодні має формат Європейського Союзу. Виходячи з цього, виникає необхідність створення єдиного освітнього простору, який би сприяв формуванню нової європейської ідентичності. По-друге, сучасні дослідники вважають, що майбутнє сучасних соціальних держав полягає в розбудові соціально-економічної системи, яка спирається на знання і високі технології. По-третє, сучасний світ є світом мобільності, що вимагає належної відповіді освіти, що відобразилося в концепції «ціложиттєвого навчання», за якою передбачається, що суспільство, і передусім його освітні та професійні інституції, надають індивідові можливість такого навчання. Виходячи з цього, осьове поняття інтеграції європейських систем вищої освіти – не зайнятість, а придатність до зайнятості. Втіленням реалізації виділених положень осмислення взаємодії національної держави добробуту, інтеграційних процесів Об'єднаної Європи і європейського освітнього простору на сьогодні виступає Болонський процес. Виділено наступні чинники, що призвели до змін в баченні соціально-економічної ролі системи вищої освіти в багатьох європейських країнах: тиск глобалізації на націю-державу та суспільні послуги, які вона надає; кінець «золотого віку» кейнсіанської держави добробуту (з сильними національними державними системами вищої освіти); розбудова опертих на знання суспільств у країнах заможного Заходу, яке супроводжується новими парадигмами для соціальної та освітньої політики.

В підрозділі 3.2 – «Специфіка формування рис соціальної української держави засобами освіти» – розглядаються особливості сучасного стану української освіти і проблеми, пов'язані з інтеграцією в європейський і світовий освітній простір; аналізується можливий вибір Україною певної моделі розвитку соціальної держави. Визначається, що саме інститути вищої освіти повинні стати пріоритетом української освітньої політики в рамках побудови соціальної держави. Так, стратегічним курсом національної вищої освіти проголошено адаптацію до Європейського освітнього простору, яка пов'язана, насамперед, із демократизацією вищої освіти. Серед основних проблем демократизації освіти в Україні постають проблема університетської автономії і втілення принципу рівності можливостей одержання вищих рівнів освіти. Українська держава як європейська країна орієнтована на побудову соціальної держави, але враховуючи, що вона отримала свій суверенітет нещодавно, неможливо пройти шлях, який пройшли розвинуті західноєвропейські «кейнсіанські» держави добробуту. Саме тому, для України має бути автентичний шлях розвитку. Пріоритет розбудови української соціальної держави пов'язаний як з урахуванням досвіду розвитку сучасних західних держав добробуту, так і з особливостями культурно-історичного розвитку української нації, її ментальних, духовних, соціально-психологічних особливостей. Освіта, як чинник державотворення ґрунтується на базових ціннісних установках, які визначають особливості становлення соціальної держави. В свою чергу ідеал освіти, її результат (особистість і сукупність її компетенцій), має в своїй основі певні ціннісні установки. Саме тому при розробці сучасної моделі національної освіти особливої уваги заслуговує

визначення основного завдання освіти – формування особистості, в систему ключових компетенцій якої входять як західні ліберальні цінності свободи, індивідуалізму, раціоналізму і прагматизму, так і традиційні українські цінності, пов’язані з духовністю, морально-етичними принципами і емоційно-почуттєвим світосприйняттям. Отже, одним з пріоритетних напрямів української держави є націєбудівництво і формування соціальної держави, розвиток національної системи освіти. Разом з цим сучасність вимагає структурних і функціональних змін в системі освіти, в принципах викладання і навчання, врахування можливостей учнів і студентів, формування професійно компетентної і конкурентоспроможної особистості, яка б була носієм принципів демократії і соціальної справедливості.

Підрозділ 3.3 – «Напрями і шляхи підвищення ефективності використання інституту національної освіти у державотворчому процесі» – присвячений виділенню основних пріоритетів розвитку національної освітньої політики, яка б сприяла формуванню і становленню соціальної держави. Теоретичний аналіз сучасних тенденцій в філософії освіти і педагогічних концепціях довів, що освітні системи ХХІ століття повинні відповідати певним ціннісним принципам, які ґрунтуються на засадах демократії і справедливості. В якості таких ціннісних орієнтирів і принципів визначено: егалітарність освіти в ідеї рівності освітніх можливостей; принцип свободи і відповідальності, як основа побудови системи самоврядування навчальних закладів і чинник формування розвинутої і вільної особистості; університетська автономія; демократизм у відносинах викладачів і студентів (учнів), що сприяє формуванню солідаризму і толерантності; об’єктивність знань і відсутність ідеологічного диктату, що усуває небезпеку індоктринації освітнього процесу; ціложиттєве навчання як формування особистості, здатної ефективно набувати нових кваліфікацій та компетенцій в будь-який момент свого життя та професійного зростання; громадянська освіта як інтегративна педагогічна технологія формування громадянської компетентності особистості. На основі аналізу сучасного стану національної освіти накреслено напрямки оптимізації формування соціальної держави в дискурсі модернізації освіти, серед яких найважливішими є: демократизація освіти; децентралізація системи управління освітою, надання більшої автономії університетам; входження України до європейського простору вищої освіти, яке передбачає: широкомасштабну довгострокову стратегію системної модернізації всієї системи освіти; систему якості освіти, яка відповідає стандартам ЄС, потребам ринкової економіки, внутрішнього розвитку держави та суспільства; загальноприйняту та порівняльну систему вчених ступенів; законодавчо підсилені умови для полегшення працевлаштування українських громадян в Європі та міжнародній конкурентоспроможності системи вищої освіти України; законодавчо підсилені умови задля забезпечення мобільності через усунення перешкод на шляху ефективного використання права на вільне пересування студентів та викладачів; розвиток ефективної системи інноваційних

технопарків, поєднання виробництва і науки, досліджень і освіти, сприяння розвитку приватного сектору в системі освіти.

ВИСНОВКИ

Соціально-філософський аналіз розбудови соціальної держави засобами освіти довів, що інститут і система освіти, її модернізація в умовах глобалізації і становлення інформаційної цивілізації впливає на специфіку формування рис соціальності держави, але визначити цей вплив як безпосередній досить складно. В роботі концептуально розкритий зміст і функції соціальної держави, обґрунтовано значення та функції освіти в державотворенні і формуванні ідеологічного підґрунтя держав соціального типу в контексті демократизації суспільних відносин, обґрунтовано, що людиноцентризм виступає як принцип управління процесом впливу на людину і державу наданням обом гуманістичного характеру. Системний аналіз таких складних об'єктів як держава і освіта дозволив виділити критерії ефективності формування соціальної держави засобами освіти в двох вимірах – в об'єктивованому як становлення сталих соціальних систем, і в суб'єктивованому як розвиток свідомої, вільної, демократично і громадсько налаштованої, здатної до адаптації викликам глобалізаційних процесів особистості.

Концептуальний аналіз поняття «соціальна держава» дозволив виділити основні ознаки і характеристики соціальності сучасних держав добробуту. Доведено, що соціальна держава – це правова демократична держава, що передбачає відповідність закону права, тобто право як міра свободи і справедливості набуває відпрацьований в законі зміст. Соціальна держава передбачає наявність і розвиненість громадянського стану суспільства і солідаризм у формуванні відносин між різними соціальними групами, між особистістю і державою, побудову відносин особи і держави на основі взаємної відповідальності. Економічною основою функціонування держави соціального типу виступає соціально орієнтована ринкова економіка, спрямована на нейтралізацію її негативних проявів і наслідків через регулювання і контроль з боку держави. Визначено, що суттєвою характеристикою соціальної держави є соціальна спрямованість її програмних і практичних дій з метою забезпечення і гарантування соціальних благ і соціальної безпеки та соціального захисту кожному громадянину. В аспекті формування інформаційної цивілізації доведено, що сучасна соціальна держава не може існувати без розвинутої, інноваційної системи освітніх, науково-дослідних соціальних центрів та інститутів, які, поєднуючи особливості національної соціокультурної ментальності і специфіку формування світового освітнього простору, реалізують не тільки освітницьку функцію, але й сприяють формуванню особистості громадянина, формуванню його компетентнісних, суспільно-громадських якостей, системи якостей випереджаючої ментальної і когнітивної адаптації до соціального життя в умовах масованих інформаційних потоків і її організації на основі знання, яке швидко змінюється. Така система освітніх

центрів здійснює контроль прогнозування і планування розвитку соціальної держави і соціально-орієнтованої ринкової економіки, створюючи моделі інтелектуальних технологій прийняття управлінських рішень, що дозволяє оптимально і ефективно відповідати на виклики тенденцій глобалізації соціально-економічних відносин.

Обґрунтовано, що освіта в соціальній державі спрямована на формування особистості, потенціал, ресурси і можливості якої реалізуються на основі принципів свободи і демократії, субсидіарності, солідарності, соціальної справедливості, правової і моральної відповідальності, а отже сприяє становленню і відтворенню рис соціальності в державі добробуту. Саме тому можна відзначити взаємозв'язок розвитку соціальної держави і освіти, який має декілька аспектів. По-перше, освіта надає кожній людині можливість саморозвитку і самореалізації, що сприяє соціально-економічній захищеності особи, і формує здатність її приймати участь в розвитку, зміцненні і модернізації системи державних інститутів, функції яких пов'язані з формуванням соціальних рис держави в правовій, соціальній, економічній і культурній сферах. По-друге, соціальна держава сприяє розвитку і модернізації освіти та її інститутів, як в контексті соціально-економічної підтримки, так і в концептуальній розробці пріоритетів освітньої політики, заснованої на ідеологемах соціальності і гуманізму, що в суб'єктивізованому вимірі сприяє формуванню освіченої, компетентної, здатної до інноваційного розвитку особистості. По-третє, освіта в сучасній державі є економічною категорією і, з одного боку, як система освітніх, науково-дослідних закладів виступає як збудник і учасник інноваційних ринкових процесів, з іншого, спрямована на формування професійно компетентної особистості, яка б на ринку праці виступала як конкурентоспроможний суб'єкт знанневої економіки.

Системний аналіз критеріїв і показників соціальної держави дозволив визначити інтегральний критерій ефективності формування соціальної держави в дискурсі модернізації освіти на основі принципу людиноцентризму. Дану систему слід розглядати у двох вимірах: у суб'єктивізованому вимірі як розвиток, становлення і самореалізацію особистості, її особистісних, ціннісних і громадянських якостей (цінності, якості, вміння, здатності особистості), здатної до адаптації викликам глобалізаційних процесів, і в об'єктивізованому – як формування сталих соціальних інститутів, моделей соціально-економічних і соціально-політичних відносин в суспільстві соціальної держави.

Пріоритет розбудови української соціальної держави пов'язаний як з урахуванням досвіду розвитку сучасних західних держав добробуту (вбираючи найбільш оптимальні їх риси соціальності), так і з особливостями культурно-історичного розвитку української нації, її ментальних, духовних, соціально-психологічних особливостей. Освіта, як чинник державотворення ґрунтується на базових ціннісних установах, які визначають особливості становлення соціальної держави. В свою чергу ідеал освіти, її результат (особистість і сукупність її компетенцій), має в своїй основі певні ціннісні установки. Саме тому при розробці сучасної моделі національної освіти особливої уваги

заслуговує визначення основного завдання освіти – формування особистості, в систему ключових компетенцій якої входять як західні ліберальні цінності свободи, індивідуалізму, раціоналізму і прагматизму, так і традиційні українські цінності, пов'язані з духовністю, морально-етичними принципами і емоційно-почуттєвим світосприйняттям. Розбудова і розвиток української нації-держави і держави добробуту відбувається паралельно і в автентичному напрямку. Цьому процесові сприяє формування і модернізація національної системи освіти (особливо вищої школи), що виступає як чинник державотворення і формування національної ідентичності і громадянства.

Доведено, що розбудова соціальної держави в Україні відбувається в дискурсі глобалізації як в економічній, так і в інформаційно-освітній сферах. Саме в цьому аспекті полягає складність формування рис соціальності для України: з одного боку – відбудова суверенної нації-держави, з іншого – відповідати на виклики перед тиском глобальної ринкової економіки, бути конкурентоспроможною державою в Європі і світі, інтегруватися в Європейський і світовий економічний і освітній простори, що вимагає урахування чинників змін в Європі і світі, до яких належать інтернаціоналізація навчання і досліджень у вищій освіті та поширення корпоративно-бізнесової установки в академічний світ в орієнтованому на ринок глобальному середовищі. Ця суперечність є рушійною силою соціального розвитку держав.

Теоретичний аналіз сучасних тенденцій в філософії освіти і педагогічних концепціях довів, що освітні системи XXI століття повинні відповідати певним ціннісним принципам, які ґрунтуються на засадах демократії і справедливості. Саме тому модернізація освіти повинна відбуватися в напрямку її демократизації на основі принципів і ідеалів розвинутої соціальної держави на засадах людиноцентризму. В якості таких ціннісних орієнтирів і принципів визначено: егалітарність освіти, що виражається в ідеї рівності освітніх можливостей, яка трактується як обов'язкова складова демократичного і справедливого ладу, що є спільним надбанням і загальновизнаною цінністю європейської цивілізації; принцип навчання свободи і відповідальності, як основа побудови системи самоврядування навчальних закладів і чинник формування розвинутої і вільної особистості; університетська автономія, яка передбачає децентралізацію освіти та можливість ВНЗ самостійно визначати зміст навчання і структуру своїх навчальних програм, створювати передумови для більш відповідального і вмотивованого ставлення студентів до своєї освіти, на власний розсуд запроваджувати інноваційні спеціальності; демократизм у відносинах викладачів і студентів (учнів), що сприяє формуванню солідаризму і толерантності, у стосунках між людьми, кроскультурному спілкуванню на засадах поваги і відповідальності; об'єктивність знань і відсутність ідеологічного диктату, що усуває небезпеку індоктринації освітнього процесу, дозволивши кожному громадянину самому вирішувати, у чому полягає сенс його життя; ціложиттєве навчання як формування особистості, здатної ефективно набувати нових кваліфікацій та компетенцій в будь-який момент свого життя та професійного зростання; громадянська освіта як інтегративна

педагогічна технологія формування громадянської компетентності, активної і відповідальної соціально-політичної поведінки; довготермінове планування розвитку національної освіти у дискурсі становлення знаннєвої економіки ЄС.

На основі аналізу сучасного стану національної освіти накреслено напрямки оптимізації формування соціальної держави в дискурсі модернізації освіти, серед яких найважливішими є: демократизація освіти; розгалуження форм університетської вищої освіти, децентралізація системи управління освітою, надання більшої автономії університетам; входження України до європейського простору вищої освіти; створення умов для забезпечення мобільності суб'єктів освітнього процесу; розвиток ефективної системи інноваційних технопарків, поєднання виробництва і науки, досліджень і освіти; сприяння розвитку приватного сектору в системі освіти; перехід від патерналістської моделі до моделі взаємної відповідальності у сфері освіти.

Завершуючи теоретичний аналіз, зроблено висновок, що освіта виступає провідним чинником формування соціальної держави і націлена на забезпечення кроскультурного спілкування людей між собою, що спонукає особистість до вільного розвитку у суб'єктивованому вимірі і на формування сталих соціальних систем в об'єктивованому вимірі. Україна постає перед важливим вибором щодо подальшого розвитку в напрямку соціальності, вирішуючи завдання націєбудівництва і постаючи перед викликами глобалізованого світу і ринку, інтегруючись в світовий і європейський економічний і освітній простір.

Основні положення дисертаційного дослідження, викладені у таких публікаціях автора:

1. Рябенко Є.М. Функція освіти у формуванні соціальних рис держави / Є.М. Рябенко // Політологічний вісник: [Зб. наук. пр.]. – К.: «ІНТАС», 2009. – Випуск 45. – С. 132-143.

2. Рябенко Є.М. Глобалізація, держава добробуту і вища освіта в європейському контексті / Є.М. Рябенко // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: [Зб. наук. пр.]. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2009. – Випуск 21(34). – С. 178-184.

3. Рябенко Є.М. Соціальна держава: поняття і характерні ознаки / Є.М. Рябенко // Гілея (науковий вісник): [Зб. наук. пр.]. – К., 2010. – Випуск 30. – С. 407-415.

4. Рябенко Є.М. Демократизація вищої освіти в дискурсі формування соціальної держави в Україні / Є.М. Рябенко // Гілея (науковий вісник): [Зб. наук. пр.]. – К., 2010. – Випуск 35. – С. 148-154.

5. Рябенко Є.М. Особливості розбудови соціальної держави в Україні засобами освіти / Є.М. Рябенко // Гуманітарний вісник Запорізької державної

інженерної академії: [Зб. наук. пр.]. – Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2010. – Випуск 40. – С. 146-154.

6. Рябенко Є.М. Взаємовплив освіти і соціальної держави в умовах глобалізації / Є.М. Рябенко // Українське суспільство у вимірах глобалізації та євроінтеграції: тенденції та перспективи розвитку: міжнародна науково-практична конференція, 20-21 жовтня 2010 р.: збірник матеріалів. – Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2010. – С. 139-140.

АНОТАЦІЇ

Рябенко Є.М. Освіта як чинник розбудови соціальної держави: соціально-філософський аналіз. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.10 – філософія освіти. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2011.

Дисертація присвячена розкриттю системної характеристики соціальної держави як природного і закономірного продукту впливу національної системи освіти у контексті становлення суспільства знань і знанневої економіки. Обґрунтовується, що сучасна освіта спрямована на відбудову та зміцнення національної ідентичності і формування здатності держави і її громадян до адаптації в глобалізованому суспільстві інформаційних і технологічних змін. Українське суспільство постає перед важливим вибором щодо подальшого розвитку в напрямку соціальності, постаючи перед викликами глобалізованого світу і ринку, інтегруючись в світовий і європейський економічний і освітній простір, що вимагає структурних і функціональних реформ і модернізації національної освітньої системи. Визначено, що сучасні освітні системи повинні відповідати ціннісним принципам, які ґрунтуються на засадах демократії і справедливості, і тому модернізація освіти повинна відбуватися в напрямку її демократизації на основі принципів і ідеалів розвинутої соціальної держави.

Ключові слова: соціальна держава, громадянське суспільство, суспільство знань, людиноцентризм, соціальна справедливість, глобалізація, держава добробуту, освіта, демократизація освіти.

Рябенко Е.Н. Образование как фактор развития социального государства: социально-философский анализ. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.10 – философия образования. Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2011.

Диссертация посвящается системной характеристике социального государства как закономерного продукта влияния национальной системы образования в контексте становления общества знаний и формирования информационной цивилизации. Обосновывается, что система образования

направлена на восстановление и укрепление национальной идентичности и формирования способности государства и ее граждан к адаптации в глобализованном обществе информационных и технологических изменений.

Обосновывается тезис о том, что образование в социальном государстве направлено на формирование личности, потенциал, ресурсы и возможности которой реализуются на основе принципов свободы и демократии, subsidiarity, солидарности, социальной справедливости и ответственности, а, следовательно, способствует становлению и воссозданию черт социальности в государстве. На основе этого определены основные аспекты взаимосвязи развития социального государства и образования. Во-первых, образование предоставляет возможность каждому человеку саморазвития и самореализации, что способствует социально-экономической защищенности человека, и формирует способность личности принимать участие в развитии, укреплении и модернизации системы государственных институтов, функции которых связаны с формированием социальных черт государства. Во-вторых, социальное государство содействует развитию и модернизации образования и ее институтов, как в контексте социально-экономической поддержки, так и в концептуальной разработке приоритетов образовательной политики, основанной на принципах социальности и гуманизма. В-третьих, образование в современном социальном государстве является экономической категорией и, с одной стороны, как система образовательных, научно-исследовательских заведений выступает как участник рыночных процессов, и с другой, направлена на формирование профессионально компетентной личности, которая бы на рынке труда выступала как конкурентоспособной субъект.

Анализируя взаимосвязь развития образования и современных мировых и европейских социальных государств, обосновано, что современные тенденции глобализации (особенно в социально-экономической сфере) приводят к переформатированию цели и задач социального государства, а образование постепенно превращается в товар, по большей части частное и индивидуальное благо, теряя свое прежнее значение общественного и коллективного блага. Это, актуализирует потребность в модернизации образования в направлении его гуманизации и демократизации, что способствовало бы формированию новой концепции социального государства в условиях становления общества, основанного на экономике знаний и технологий.

Определено, что современные образовательные системы должны отвечать ценностным принципам, которые основываются на принципах демократии и справедливости, и потому модернизация образования должна осуществляться в направлении ее демократизации на основе принципов и идеалов развитого социального государства. В результате анализа были выделены основные направления оптимизации формирования социального государства в дискурсе модернизации национального образования: демократизация образования; университетская автономия; вступление в мировое и европейское пространство высшего образования; создание условий для обеспечения мобильности субъектов образовательного процесса; сочетание

производства и науки, исследований и образования; содействие развитию частного сектора в системе образования.

Ключевые слова: социальное государство, гражданское общество, общество знаний, человекоцентризм, социальная справедливость, глобализация, государство благосостояния, образование, демократизация образования.

Ryabenko E.M. Education as a factor of the social state development: social and philosophical analysis. – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in philosophy in speciality 09.00.10 – philosophy of education. – National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2011.

The social state is systematically characterized in the thesis as a natural result of an impact of national education system in the context of evolving knowledge society and knowledge economy. The education system, being one of the indicators of the state's social features, is described as a forming factor of a sovereign nation-state, on the basis of which modern welfare states emerged. Modern education is aimed at reconstructing and strengthening national identity and the ability of the state and its citizens to adapt in a globalized information society of technological changes.

Ukrainian society faces the challenge for further development towards sociality, solves problems of nation building, problems of the globalized world, while trying to integrate into the world and European economic and educational environment. This integration requires structural and functional reforms and modernization of the national education system. The author stresses that the modern educational system should value the principles of democracy and justice, and that modernization of education should move in the direction of democratization based on the ideals of a developed social state. The main areas of the social state optimization in the discourse of national education modernization are: democratization of education, autonomy of universities, entrance to the international and European higher education area, conditions for the mobility of educational process participants, combination of production and science, research and education, promotion of private sector in education.

Keywords: social state, civil society, knowledge society, anthropocentrism, social justice, globalization, welfare state, education, democratization of education.